

Dr. Öğr. Üyesi: Lazzat URAKOVA YANÇ

Akdeniz Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

urakovayanc@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4911-9910

Gönderim Tarihi: 02.07.2020 Kabul Tarihi: 02.12.2020

Alıntı: URAKOVA YANÇ, L. (2020). Kazak Aytislerinde Türklük. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(2),51-57.

ÖZ: Kazak sözlü halk edebiyatının çok eski bir türü olup Türkiye'deki atışmanın karşılığıdır. Kazakistan'da özellikle bağımsızlıktan sonra hızlı bir gelişme sürecine girerek toplumun en çok rağbet ettiği kültürel etkinlikler arasında yer alan aytislerde halkı ilgilendiren meseleler, usta âşıklar tarafından seyircilerin gözü önünde daha çok dombıra olmak üzere herhangi bir çalgı aleti eşliğinde doğaçlama şiir halinde dile getirilir. Böylece, çeşitli meseleler en etkili, keskin ve yerinde ifadelerle yetkililere ulaştırıldığından, bu sanatın bir nevi toplumun sesi olduğunu söylemek mümkündür. Neredeyse tüm güncel olayların gündeme getirildiği aytislerde çeşitli konular işlenmektedir. Bu konulardan biri de Türklüktür. Diğer Türk halkları gibi Türk kökenli olan Kazaklar, bu gerçeği ancak bağımsızlıktan sonra yüksek sesle söyleyebilecek duruma gelmişlerdir. Kalabalık halk huzurunda icra edildiğinden Türklüğün en yüksek sesle söylendiği sahne, şüphesiz, aytis yarışlarının yapıldığı sahnelerdir. Bu çalışmada internet ortamında görüntülü nüshaları da bulunan Türklüğü konu eden aytisler, performans teorisine uygun olarak kişisel, sosyal ve sözel boyutları göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aytis, Kazak, Türklük, atışma

The Topic of Turkishness in Kazakh Aytises

ABSTRACT: Aytis is an ancient genre of Kazakh oral folk literature, and it is the equivalent of the Turkish tradition of "atışma". The genre has progressed rapidly especially after the independence of Kazakhstan and has become one of the most sought-after cultural activities in Kazakh society. Through aytises, the issues related to the public are put into words and performed before an audience as improvised poems by master ashiks using an instrument, mostly a dombira. In this way, various issues are communicated to authorities through the sharpest, most effective and appropriate statements and expressions; therefore, it would be correct to say that the art of aytis is in a way the voice of the society. Aytises cover all kinds of topics and discuss almost all current issues, and one of these topics is Turkishness. Kazakh people are of Turkic origins just like all other Turkic nations; however, they have only been able to say this out loud after gaining their independence. As aytises are performed in front of large public audiences, aytis competitions are without a doubt the biggest platform where Turkishness is expressed the most loudly and openly. In this study, the aytises that focus on Turkishness, of which there are visual examples on the internet, will be examined in accordance with performance theory by taking into consideration their personal, social and linguistic dimensions.

Keywords: Aytis, Kazakh, Turkishness, Poetic Duelling

Giriş

Günümüzde Kazak halkının en çok sevdiği kültürel etkinliklerin başında şüphesiz daima kalabalık seyirci kitlesi önünde gerçekleştirilen aytis¹ yani atışma yarışları gelmektedir. Resmî bayramlarda, yıl dönümlerinde genellikle hükümet tarafından düzenlenen bu etkinliklerde Kazakistan'ın en usta akınları yani âşıkları karşı karşıya gelip dombıra eşliğinde doğaçlama şiirler söyleyerek birbiriyle yarışır. Yarış etkinliğinin sonunda kazanan önemli miktarda maddi ödül ya da otomobil verilir. Bu atışmaların halk tarafından çok sevilmesinin nedeni, akınların aytisleri süresince toplumun güncel sorunlarını en keskin ifadelerle dile getirip devlet büyüklerine ulaştırmasıdır. Özellikle bağımsızlıktan sonra hızlı bir gelişme sürecine giren aytis sanatı, eğlenceli olduğu kadar öğretici yönüyle genç yaşlı demeden herkesi cezbetmeyi başarmaktadır.

¹Aytis hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Lazzat Urakova, Kazak Halk Edebiyatında Aytis Geleneği ve bu gelenek İçerisinde Jambıl'ın Aytisleri; Lazzat Urakova, "Performans Teorisi'nin Aytislara Uygulanması ve Konısba'yın Şınbolat'la Yaptığı Aytista Söyleyici, Genel Dinleyici, Keşif ve Düzenleme"; Lazzat Urakova, "Kadın Yaşının Büyük Olmasının Kazak Kadın-Erkek Aytislerindeki Şakalaşma Durumuna Etkisi"; Metin Arıkan, "Kazak Sözlü Geleneği"; Naciye Yıldız, Erkingul Molotkızı Soltanayeva "Performans Teorisi Bağlamında Kazakistan Geleneğindeki Kız ile Delikanlı Aytislerinin Değerlendirilmesi"; Nergis Biray "Aytis; Aytis-Tartıs The Centre of "Aytis" And Verbal Dueling Among Kazak Folk Poets".

Siyasi, ekonomik ve kültürel birçok konunun işlendiği aytıslarda, Sovyet döneminde değinilmeyen, değinenlerin de cezalandırıldığı Türklük konusunun da sıkça vurgulandığı görülmektedir. Günümüzde en az lisans mezunu olan milli bilinç sahibi ayıtis sanatçıları tarafından işlenen bu konularla ilgili detaylı değerlendirmeler henüz yapılmamış durumdadır. Farklı aytıslarda bu konunun ne şekilde dile getirildiğine bakalım:

1998'de İkinci Dünya Savaşı Zafer Bayramı vesilesiyle Almatı şehrinde düzenlenmiş olan ayıtis yarışında Amanjol Altay ile Jaken Omarov karşı karşıya gelmiştir. Ayıtısı başlatan Jaken'den sonra aktif söyleyici konumuna geçen Amanjol, şöyle demiştir:

Alaştıñ atqa minse ulandarı, / Alaş'ın ata binen yiğitleri,
Aytılar "Allajarlap!" urandarı. /Söylenir "Allah Yar!" naraları.
Erjürek uldarımen asqaq ár kez / Korkusuz oğullarıyla yüce her zaman
Kümbiri küñge jetken Turan bağı. / Dombıra sesinin güneşe ulaştığı Turan bağı (Altayev, 2014, s. 26).

Görüldüğü üzere burada Amanjol, Alaş'ın yani tüm Kazak halkının yiğitlerini tüm Turan'ın korkusuz oğullarına atıfta bulunarak övmekte, böylelikle Kazakların kökeninin Türk olduğunu vurgulamaktadır. Akın tarafından Kazakların milli müzik aleti olan dombıra vasıtasıyla milliyet vurgusunu yapması da dikkat çekicidir.

2001 yılında Almatı şehrinde düzenlenen ayıtis yarışında Muhamedjan Tazabekov ile Aybek Kaliyev karşı karşıya gelmiştir. Bu ayıtisa Muhamedjan başlamıştır. Muhamedjan'dan sonra aktif söyleyici konumuna geçen Aybek'in halkı ve rakibini selamladığı kısımda şu sözleri söylediğini görmekteyiz:

Ajarı Astananıñ ayğa umtılgan, / Güzelliği Astana'nın aya uzanan,
Tabılğanday bul küñde kilti ömirdiñ. / Bulunmuş gibi bugün anahtarı ömrün.
Tübi – türki, tüligi jılqı elimniñ / Kökeni Türk, hayvanı at (olan) halkımın
Küni tuvıp keledi, küli batıp. / Güneşi doğmuş geliyor, külü batıp.
Astananıñ törinde qasqayıp tur, /Astana'nın başköşesinde dimdik duruyor
Kök taşı, köne jırı - Külteginniñ. / Gök taşı, eski destanı Kültegin'in.
Sondıqtan men de alısqa silter ulmın; / Bu yüzden ben de çok şey başaracak oğulum;
Kök türkininñ ruhi elge jetti... / Gök Türk'ün ruhu memlekete ulaştı. (Ayıtis VI, 9-10)

Bu mısralarda bağımsızlıktan sonra Kazakistan'ın yeni başkenti haline gelen Astana şehrine 2001 yılında getirilen Kültigin anıtının kopyasının şehre kattığı ihtişam ve halka yaşattığı gurur konu edilerek Kazakların atalarının Türk olduğunun altı çizilmektedir.

2002 yılında Balkaş şehrinde Kazak kahramanlarından Ağıbay'ın doğumunun 200. yılına ithaf edilen ayıtis yarışında Amanjol Altay ile Abilkayır Sızdıkov birbirinin rakibi olarak sahneye çıkmıştır. Ayıtisa başlayan Amanjol seyircilere şu sözlerle seslenmiştir:

Tonıköktey tolğanıp aqıl aytıp, / Tonyukuk gibi düşünüp akıl verip,
Ketbuğanıñ küyindey şertilippin. / Ketbuga'nın nağmesi gibi çalınmışım.
Ğasırlar soqpağında tağdıırı bar, / Asırlar süren kaderi olan
Armısıñ, tekti urpağı er türiktiñ. / Merhaba, soylu nesli Er Türk'ün.
Ağıbay altı alaştıñ uranı edi, / "Ağıbay" Altı Alaş'ın narası idi
Kök beşti jelden ozğan pırağı edi./ Kökbesti rüzgârı geride bırakan Burak'ı idi.
Han Kene, Ağıbaylar arqasında / Han Kene, Ağıbaylar sayesinde
Bermegen öz namısın Turan eli / Vermemiş öz namusunu Turan eli (Altayev, 2014, ss. 45-46).

Bu mısralarda Amanjol, adı Altı Alaş'ın, yani Tüm Kazakların narası haline gelen Ağıbay bahadır, Kenesarı han gibi kahramanlar sayesinde Turan elinin daha çok uzun asırlar mevcudiyetini koruyacağını ifade ederek Türklerin mekân tuttuğu yerlerin çok iyi bir şekilde muhafaza edilmesinin önemine değinmektedir.

2004 yılında Almatı şehrinde düzenlenen ayıtis yarışında Mels Kosımbayev ile Aybek Kaliyev karşı karşıya gelmiştir. Ayıtısın gelişme kısmında Aybek şöyle demiştir:

Ozğan ğoy Türkimizdiñ birliğı jır, / Geride bırakmış Türkümüzün birliğı destanı,
Şañırağı kök aspan, tündiği küñ. / Evi mavi gökyüzü, penceresi güneş (Ayıtis VI, 131).

Bu beyitte Aybek, Türk Birliği'nin evinin gökyüzü, penceresininse güneş olduğunu söyleyerek Türkler için at üstünde, açık havada özgürce göç etmenin önemine değinmektedir.

Yine 2004'te Rusya'nın Moskova şehrinde Kazak Büyükelçiliği tarafından düzenlenen ayıtis etkinliğinde Karima Oralova ile karşı karşıya gelen Amanjol Altay ayıtisın giriş kısmında kendisini şöyle tanıtmaktadır:

Türkiniñ ruhı bar üniñde ökem, / Türk'ün ruhu olan sesinde güçlü,
Dalaniñ perzenti edim jırın tökken. / Bozkırın çocuğuydum şiiirini döken (Altayev, 2014, s. 75).

Aynı ayıtisın gelişme kısmında Amanjol kendisini seyircilere ve rakibine şu sözlerle tanıtmaya devam etmektedir:

Halıqpen sabaqtasqan murat bağı, / Halkla birleşen muradı, bahtı,
Türkiniñ oğlanı idim qırattağı / Türk'ün oğlu idim tepedeki (Altayev, 2014, s. 78).

Görüldüğü üzere bu iki beyitte Amanjol, şiirlerini güçlü Türk ruhuna sahip sesiyle söyleyen bir Türk'ün oğlu olduğunu ifade ederek kimliğini Türk kökenli olduğu gerçeği üzerinden vurgulamaktadır.

Aynı yıl içinde Almatı şehrinde düzenlenen ayıtis yarışında Balgınbek İmaşev ile Rinat Zayıtov rakip olarak sahneye çıkmışlardır. Ayıtisın gelişme kısmında Balgınbek şöyle demiştir:

Turanniñ tekti jurtı qoldağanda, / Turan'ın soylu halkı desteklerse,
Qıranniñ qanatınday jazılamin. / Kartalın kanadı gibi açılırim (Ayıtis VI, 198).

Bu beyitte akın, tüm dünya Türklerinin desteklemesi durumunda büyük işler başaracağını ifade ederek Türklerin birlik olmasının önemi üzerinde durmaktadır.

Kazakistan'ın Jezkazgan şehrinde 2004'te düzenlenmiş olan "Köyüm - Altın Beşiğim" adlı ayıtis yarışında Amanjol Altay ile Nazira Madişeva atışmıştır. Ayıtisa ilk başlayan Amanjol'un ayıtisın giriş kısmında rakibini selamlarken şu sözleri sarf ettiğine şahit olmaktadır:

...Ordalı Şingıstavdan keldiñ munda / Otağlı Şingıstav'dan geldin buraya
Quşağın meyirlenip Turanğa aşqan. / Kucağını şefkatle Turan'a açan (Altayev, 2014, s. 89)

Burada akın, birbirinin rakibi olmalarına rağmen Türklerin eski yurdu olması nedeniyle Nazira'nın memleketini de överek Turan'ın değerini vurgulamaya çalışmaktadır.

Aynı yıl içinde Almatı'da düzenlenmiş olan ayıtis yarışında Amanjol Altay ile Ermek Jumatayev karşı karşıya gelmiştir. Amanjol ayıtisın gelişme kısmında şöyle demiştir:

Bazarğa barğan sayın üreylenem, / Pazara her gittiğimde tedirgin oluyorum
Küni erten qara qıtay qaptay ma dep. / Yarın Çinliler (ülkemi) kaplar mı diye.
Jılqı baqqan jaylavğa burış egip, / At güttüğümüz yaylaya biber ekip
Qayındı ketpenine saptay ma dep. / Huş ağacını çapasına sap yapar mı diye.
Qara köz qızdarıñdı äyel qılıp, / Kara gözlü kızlarını (kendilerine) eş yapıp,
Türkilik ruhını taptay ma dep. / Türklük ruhunu çiğner mi diye (Altayev, 2014, s. 143).

Bu bentte akının Kazakistan'da yaşayan Çinli sayısının gün geçtikçe artmasının ülkeye, halka, Türklük ruhuna zarar vermesinden duyduğu endişeyi dile getirdiği görülmektedir. Bu sözlerde, Orhun Abidelerinde Çinlilerle ilgili olarak yer alan sözlerin de etkisi açıkça görülmektedir. Aradan geçen neredeyse bir buçuk asra rağmen, endişeler değişmemiş, yok olmamıştır. Amanjol ayıtısına şu sözlerle devam etmiştir:

Türkiniñ oğlanı edik tavğa şıgar, /Türk'ün oğlu idik zirveye ulaşan,
Usaq minez tanıtpas savğa surar. / Korkak davranmayan merhamet dilenip.
Batırlardıñ urpağı emes pe edik, / Kahraman soyundan değil miydik
Jeti jasta nayza ustap javğa şabar. / Yedi yaşında mızrak tutup düşmana saldıran (Altayev, 2014, s. 144).

Görüldüğü gibi, "Kahraman Türk soyundan gelmiyor muyduk biz?"- şeklindeki retorik soruyu seyircilere yönelten Amanjol, daima cesur davranmak gerektiğinin altını çizmektedir. Bilindiği üzere Türk destanlarında kahraman daha küçük yaşlarda kılıç kuşanır, ok atar, düşmanı alt eder... Akın, bu özelliği kendisinin soyu ile ilişkilendirmektedir.

Ayıtisın devamında Amanjol Altay'ın şöyle dediği görülür:

Köterdik ana tildi uran qılıp / Yücelttik ana dilini uran yapıp
Tizesin körgen emes Turan bügip / Diz çöktüğü görülmemiş Turan'ın (Altayev, 2014, s. 150)

Burada Amanjol, Sovyet döneminde yürütülen Ruslaştırma siyaseti sonucunda çok zarar gören Kazak dilinin yeniden canlandırıldığını belirterek Türklerin diz çöktüğünün görülmemiş bir şey olduğunu bir kez daha vurgulamış bulunmaktadır. Bu mısralarda aidiyet duygusunun dışında, ait olduğu milletin geçmişinden gurur duyma söz konusudur. Ayrıca akın, milli dilini kaybeden nesillerin ruhunu kaybedeceği bilincini de taşımaktadır.

Rakibi Ermek Jumatayev'den sonra tekrar aktif söyleyici konumuna geçen Amanjol, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Tuvrasın ayta bilsem tilip turıp, / Doğrusunu diyebilsem keskin biçimde,
Jibermes uvaqıt onı umıttırıp. / Bırakmaz vakit onu unutturup.
Kök bürülü Türk'ün nesliyiz, / Gökbörülü Türk'ün nesliyiz
Kerilgen ay astında ulıp turıp./ Gerinen ayın altında uluyup (Altayev, 2014, s. 158).

Bu dörtlükte akın, aslen kim olduğunu zamanın unutturamayacağını, ayın altında uluyan Gökbörülü Türk soyundan olduğunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle millî bir sembol olarak kullanılan Gökbörü, bu akının da aidiyetine çağrışım yapmaktadır. Bilindiği üzere Oğuz Kağan, Bozkurt ve Ergenekon destanlarında gökbörü yol gösterici milli bir semboldür. Akının bu sözlerinden onun milli destanlar konusunda bilgi sahibi olduğu ve Türklük kimliğini vurgulamak üzere bu imgeleri kullandığı anlaşılmaktadır.

2004 yılında Almatı şehrinde düzenlenmiş aytıs yarışında Amanjol Altay ile Muhtar Kuandıkov atışmıştır. Aytısın gelişme kısmında Muhtar şu sözleri sarf etmiştir:

Şejireli Şiyelim, / Şecereli Şiyelim,
Janımdan seni süyemin. / Canımdan seni seviyorum.
“Mıñ bir tün”di avdarğan / “Binbir Gece”yi çeviren
Qalmaqañğa da iyemin. / Kalmakan'a da sahibim.
Türkiniñ alıp kösemi – / Türk'ün alp önderi -
Mustafağa da iyemin. / Mustafa'ya da sahibim (Altayev, 2014, s. 167).

Görüldüğü üzere burada Muhtar, Kızılorda iline bağlı bir şehir olan Şiyeli'ye olan sevgisinden söz ederken, söz konusu yerleşim biriminin ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu “Binbir Gece Masalları”nı Kazakça'ya çevirerek Kazakça'nın gelişimine büyük katkıda bulunan Kalmakan Abdikadırov'un (1903-1964) da, cesur Türk önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün de kendisine ait olduğunu belirterek ifade etmiştir. Başka bir deyişle, bu bentte Muhtar, Kazakların Türk kökenli olduğunu vurgulamıştır.

Muhtar'dan sonra aktif söyleyici konumuna geçen Amanjol, Kazakistan'da bulunan uzay istasyonundan ve uzaya çıkan ilk Kazak asıllı astronot Toktar Aubakirov'dan söz ederken şöyle demiştir:

Sayasatpen sapırıp är isterdi, / Siyasete karıştıran tüm işleri,
Dalamdı jaynatam dep oris keldi./Bozkırımı geliştirim diye Rus geldi.
Kemeleri uşsa da Bayqonırdan, / Gemileri uçsa da Baykonur'dan,
Jalgız Mäskev qırıuvar tabıs kördi. / Sadece Moskova devasa gelir elde etti.
Jer bizden, uşatuğın er özinen, / Yer bizden, uçacak er kendinden,
Qazaq ulı ğarıştan qalıs keldi. / Kazak oğlu uzaydan geri kaldı.
Toqsanıñşı jıldardıñ tañı atqanda, / Doksanıncı yılların tañı ağırdığında,
Toqtarday bir ul şıqtı barıs beldi. / Toktar gibi oğul çıktı pars (kadar) güçlü
Bar qazaq abroyıñdı ayğa asır dep, / Tüm Kazakların itibarı ayı aşsın diye,
Ultımınñ kökiregin namıs kördi. / Ulusumun göğsünü kabartmayı namus bildi.
Bağalay almay jürmiz biraq qazır /Kıymet vermiyoruz fakat şimdi
Türkiden tunğış şıqqan ğarışkerdi / Türk'ten ilk çıkan astronota (Altayev, 2014, s. 168).

Bu bentte Amanjol, Baykonur uzay istasyonunun Kazak topraklarında olmasına rağmen uzaya hep Rusların uçtuğunu, sadece bağımsızlıktan sonra Toktar Aubakirov adlı Kazak asıllı astronotun uçabildiğini belirtmenin yanı sıra, uzaya uçan ilk Türk astronot olmasına rağmen Toktar'a yeterince değerin verilmeyeceğini dile getirmektedir. Akının bu sözlerindeki mesajı alması gereken ise sadece Kazaklar değil, bütün Türk soylu halklardır.

2004 yılında Almatı'da düzenlenmiş aytıs yarışında Aybek Kaliyev ile Amanjol Altay birbirinin rakibi olarak sahneye çıkmıştır. Aytısı ilk başlatan Amanjol'un halkı selamlarken sarf ettiği şu sözlere şahit olmaktadır:

Er türkiniñ butağı – babam qazaq, / Er Türk'ün dalıdır atam Kazak,
At üstinde ötkizgen arda jasın. / At üstünde geçiren gençliğini.
Er Tarğınday er bolsın degen anam, / Er Targın gibi er olsun, diyen anam,
Halqın oylap süyegen talğa basın. / Halkını düşünüp yaslamış ağaca başını.
Ġalamnan ğadiletti jol izdegen, / Ġlemde adaletli yol arayan,
Armısıñ, qalıñ elim, arlı Alaşım! / Merhaba, kalabalık halkım, arlı Alaşım! (Altayev, 2014, s. 186)

Görüldüğü üzere burada Alaş'a, yani Kazaklara seslenen Amanjol, Kazaklar'ın kökeninin Türk olduğunu ifade etmektedir. Akının benzetmesinde Türklük bir ulu ağaç, her bir Türk boyu gibi Kazaklar da bu ağacın bir dalıdır.

2011 yılında Bağımsızlığın 20. Yılı vesilesiyle Astana şehrinde düzenlenmiş olan aytıs yarışında Amanjol Altay ile Asem Erejekızı atışmıştır. Aytısı Amanjol'un şu mısralarla başladığını görmekteyiz:

Ultımız tarih sırn bugün uqtı, / Ulusumuz tarihin sırrını bugün kavradı,
Köşpeli eldiñ kötergen jügi quttı./ Göçebe halkın kaldırdığı yükü kutlu.
Altın savıt kiyinip, atqa mingen / Altın zırh giyinip ata binen
Türkiniñ Saq deytuğın tübi mıqtı./ Türk'ün Sak adlı ataları güçlü.
...Ġlemge ämir aytqan Külteginen / Ġleme emir veren Kültegin'den
Ġalamzat türki ruhın uğınıptı./ Tüm dünya Türk ruhunu öğrendi (Altayev, 2014, s. 241).

Bu mısralarda da Amanjol, Kazakların atalarından, Türk ruhundan, Türk'ün atası dediği Sakalardan söz ederek Türklüğü ile övünmektedir. Bu sözlerde adeta Kazak tarihinin tarihî gerçekler bağlamında yeniden yazılışı olmasa da dile getirilişine tanık olmaktadır. Sovyet Döneminde dile getirilmeyen gerçek tarih, Amanjol gibi bilinçli akınlar tarafından bu aytıs lar vasıtasıyla halka yeniden yansıtılmaktadır. Kazak topraklarında çıkan "altın elbiseli adam" imgesine de gönderme yapan akın, ait olduğu halkın medeniyetiyle de gurur duymaktadır.

Aynı etkinlikte Amanjol Altay ile Sara Toktamısova da birbiriyle atışmıştır. Aytısı ilk başlayan Sara'dan sonra aktif söyleyici konumuna geçen Amanjol şöyle demiştir:

Saq pen Ġun, Türki jurtı tegim edi, / Saka ile Hun, Türk yurdu soyum idi,
Tävelsiz Qazaq degen elim edi. / Bağımsız Kazak denen ülkem idi.
Aytısıñ sar daladay sahnası / Aytısın geniş bozkır sahnesi
Halqımmen qavışatın jerim edi./ Halkıma kavuştuğum yerim idi. (Altayev, 2014, s. 256)

Burada akın, Türk soylu olduğunu haykırabildiği aytıs sahnesini, halka kavuşturan sahne şeklinde nitelendirerek bağımsızlık ve Türklük arasındaki bağı vurgulamış bulunmakta ve daha önceki dönemde dile getirilemeyen bu düşüncelerin aytıs sahnesinde dile getirilmesiyle millî kimliğe de kavuşulduğunu ifade etmektedir.

Aytısın gelişme kısmında ise Amanjol'un dileklerini şu şekilde sıraladığına şahit olmaktadır:

Türkiniñ jurtı birigip, / Türk halkları birleşip
Biri etek, biri jen bolsın! / Biri etek, biri yen olsun! (Altayev, 2014, s. 263)

Görüldüğü üzere bu beyitte Amanjol dünyadaki tüm Türk halklarının bir daha ayrılmamak üzere birleşmelerini dilemektedir. Ona göre bir elbise yensiz ya da eteksiz olmayacağı gibi, Türk halklarının birinin eksikliği ile birliğin oluşmayacağı da kesindir.

Amanjol'dan sonra aktif söyleyici konumuna geçen Sara şöyle demiştir:

Mekendep Sarıarqaday maqpal beldi, / Mekân edinip Sarıarka gibi kadife dağlık yeri,
Kümbirlep kün astında saqtar jeldi. / Gürleyip güneş altında Sakalar at koşturdu.
Keşegi ğunnan şıqqan Edil babam / Dünkü Hun'dan çıkan Atilla atam
Şeqarasız bilegen şapqan jerdı. / Hudutsuz yönetmiş istila ettiği yeri.
Türkiniñ tuvın ustap Külteginler / Türk'ün tuğunu tutup Külteginler
Euraziya qurlığına qaqqan belgi. / Euraziya adasına çakmış işaret.
Mısırdıñ mısın basıp turğan joq pa / Mısır'ın ihtişamıyla yarışmıyor mu

Eske alsañ Beybarıstar jatqan jerdi. / Hatırlasan Baybars'ın yattığı yeri (Altayev, 2014, s. 267).

Bu bentte Sara'nın Sakalardan, Hunlardan, Göktürklerden, Sultan Baybars'tan genel olarak Türk tarihinden övgüyle, gururla söz ettiğine şahit olmaktayız. Öte yandan, Türk olmasıyla gururlandığımız halde edebiyatımızda çok da fazla işlenmeyen Atilla Han konusunda da kadın akının bilinçli olduğunu söylemek mümkündür.

2014 yılında Janibek Berdavletuli'nin doğumunun 300. yılı dolayısıyla Astana şehrinde düzenlenen ayıtta Aybek Kaliyev ile Erkebulan Kaynazarov birbirinin rakibi olarak sahneye çıkmıştır. Ayıtın gelişme bölümünde Erkebulan şöyle demiştir:

Tegimdi meniñ surasañ, / Soyumu benim sorsan,
Tarihın tasqa jazdırğan / Tarihini taşa yazdıran
Tamırı tereñ türki edi. / Kökü derin Türk idi (Ayıt VI, 365).

Bu mısralarda da diğerleri gibi, akının gururla Türklüğünü haykırdığına şahit olmaktayız. Bilindiği gibi Kazaklarda yedi göbek soyunu bilmek önemlidir. Akının "soyumu sorsan" sözü bu şecere geleneğine atıfta bulunurken soy ağacını Türklüğe bağlaması, Sovyet Döneminden sonra uyanan Türklük şuurunun açık ifadesidir.

Sonuç

Sonuç olarak, bağımsızlıktan sonra Kazakistan'ın Amanjol Altay, Aybek Kaliyev, Sara Toktamisova, Asem Erejekızı, Erkebulan Kaynazarov, Muhamedjan Tazabekov, Mels Kosımbayev, Balgınbek İmaşev, Muhtar Kuandıkov gibi meşhur oldukları kadar halk tarafından çok sevilen, çok sayıda ödüle layık görülen ayıt sanatçıları tarafından yapılan ayıtlarda Kazakların Türk soylu oluşu vurgulanmakta, Sakalar ve Hunlardan başlayarak, Göktürklerle Karahanlılar devletine kadar Türk tarihinden, Atilla, Baybars, Kültigin, Tonyukuk gibi büyük Türk hükümdarlarından, kahramanlarından övgüyle söz edilmektedir. Çok sevilen bu sanatçıların düşünceleri halk arasında da yankı bulmakta, Sovyet Döneminde kökü unutturulup sadece Sovyet bazen de sadece Kazak kimliği ön plana çıkartılan halk, kökleri üzerinde düşünmekte; bütün Türk boylarıyla birlik ve beraberlik ruhu oluşmaktadır.

Kaynakça

- Altayev, Amanjol (2014). *Narkesken: Aytıstar*. Astana: Foliant.
- Arıkan, Metin (2016). "Kazak Sözlü Geleneği". *Türk Dünyası Âşık Edebiyatı* (ed. Naciye Ata Yıldız ve Fatma Ahsen Turan). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Biray, Nergis (2015). "Aytıs; Aytıs-Tartıs The Centre of "Aytıs" And Verbal Dueling Among Kazak Folk Poets", *Milli Folklor* 57, s. 58-75.
- Qazaq Önerinin Antologiyası. Aytıs VI* (2014). Ed. Joldasbekov, M., Musakojayeva, A. vd. Astana: Kültegin.
- Urakova, Lazzat (2008). *Kazak Halk Edebiyatında Aytıs Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Jambıl'ın Aytısları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Urakova, Lazzat (2014). "Performans Teori'nin Aytıslara Uygulanması ve Konısbay'ın Şınbolat'la Yaptığı Aytısta Söyleyici, Genel Dinleyici, Keşif ve Düzenleme", *Bilig* (71), s. 269-280.
- Yıldız, Naciye ve Erkingul Molotkızı SOLTANAYEVA] (2015). "Performans Teori Bağlamında Kazakistan Geleneğindeki Kız ile Delikanlı Aytıslarının Değerlendirilmesi", *MTAD* 12(3), s. 91-111.